UN VAS CU SIMBOLURI PICTATE DIN CULTURA GUMELNIȚA

Ana Ilie[*]

Cuvinte cheie: *vas, pictură cu alb, simbol, ritual, locuință, cultura Gumelnița*.
Keywords: *vessel, white painting, symbol, ritual, house, Gumelnița culture*.

Rezumat: *În acest articol atragem atenția asupra unui vas descoperit în așezarea gumelnițeană de la Moara din Groapă în urma unor cercetări de salvare efectuate în anul 1976. Vasul, o strachină, prezintă la exterior, pe bază, pictat cu alb, un simbol, un dublu semn, unic în ansamblul ceramicii pictate din arealul complexului cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI.*

Cultura Gumelnița, parte a complexului cultural Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI, este caracterizată, în general, de o ceramică nedecorată sau prezentând un minim decor incizat, dar este mai cunoscută printr-o serie de vase modelate plastic, antropomorf sau zoomorf, de mare expresivitate artistică, sau prin cele decorate cu grafit, cele pictate bicrom, foarte rar, tricrom, asociate sau nu cu alte categorii decorative.

Abstract: *The subject of this article is a bowl discovered at the Gumelnița settlement from Moara din Groapă, during rescue archaeological research carried out in 1976. The bowl displays a white symbol on its outer bottom - a double sign so far unknown among the variety of paint and incised signs found on the Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI pottery.*

The Gumelnița culture (part of the Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI cultural complex) is generally characterized by undecorated or minimally plastic decorated pottery, although it is better known by a series of very expressive anthropomorphic and zoomorphic vessels, or by those decorated with graphite, and the bicoloured or extremely seldom, trichrome painted vessels. In this context, this vessel is an outstanding find.

Despre cercetarea arheologică în depozite

Lipsa unor metodologii și proceduri privind circuitul materialelor arheologice și stabilirea responsabililor în lanțul de procesare a imenselor cantități de materiale arheologice, cu precădere ceramică, rezultat al cercetărilor arheologice în siturile din România, duce la fracturarea cercetării, care de multe ori se oprește la etapa de teren. Materialele prelevate, în cel mai bun caz, sunt trecute prin procesul de spălare și marcare, sarcină care-i revine arheologului, responsabilul șantierului, fie că este angajat într-un muzeu sau într-un institut de cercetare, și de care se achită cât poate, în timpul desfășurării campaniilor de teren.

[*] Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște.

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

Odată etapa de teren încheiată, în instituții intervine o reacție refractară, de crispare în fața uriașei cantități de materiale ceramice, și rar se formează echipe care să se ocupe de spălare, marcare, restaurare și depozitare corespunzătoare a materialelor arheologice. Aceasta este însoțită de o grevare a arheologului, de regulă muzeograf, arheolog și tot ce mai este nevoie într-un muzeu din România, cu alte sarcini.

O vreme, acesta poate se mai întoarce să proceseze datele rezultate în urma săpăturii, dar curând colecția va ajunge într-un subsol, botezat depozit, unde în cele mai fericite situații, adică dacă nu a fost expus unor inundații sau alternanțe mari de temperatură care să ducă la distrugerea ambalajului (din hârtie în anii 1970-1980) și arheologul s-a zbătut ca materialul să fie spălat și marcat, alte generații vor avea norocul să găsească adevărate comori, realizări artistice și spirituale de excepție ale civilizațiilor cunoscute doar prin intermediul cercetării arheologice.

Aceasta este așa numita „arhelogie de depozit" și este recompensa care apare uneori, rezultat al unei munci titanice, de durată, uneori întinsă pe mai multe decenii, alocată reorganizării depozitelor într-o instituție deținătoare de patrimoniu arheologic.

Una dintre cele mai interesante colecții de ceramică aparținînd culturii Gumelnița, surprinzător am spune, având în vedere spectaculozitatea unor vase descoperite în siturile de la Gumelnița, Căscioarele și Sultana, și expuse în muzee precum Muzeul Civilizației Gumelnița – Oltenița sau Muzeul Județean „Teoharie Antonescu" – Giurgiu, se află în depozitele de arheologie ale Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească" Târgoviște. Este rezultatul unei săpături de salvare efectuată în anul 1976 în așezarea de la Moara din Groapă, com. Corbii Mari, jud. Dâmbovița.

În acest articol prezint detaliat unul dintre cele mai remarcabile descoperiri din cultura Gumelnița - un vas cu simboluri pictate, restul ansamblului ceramic din situl Moara din Groapă fiind analizat într-un studiu mai amplu[1].

Contextul arheologic

Tell-ul de la Moara din Groapă, jud. Dâmbovița, amplasat în lunca râului Neajlov (Pl. I/1, 3), avea o formă ovoidală, de 92 × 84 m, cu axul lung orientat E-V, și o înălțime estimată de cca. 2 m. Ar fi fost delimitat de un șanț de apărare[2]. În anul 1976, după ce movila a fost nivelată mecanic, a fost efectuat un sondaj de recuperare a informațiilor stratigrafice disponibile.

Sondajul a constat într-un șanț transversal de cca. 70 × 2 m. Datorită cantității de material din zona centrală a așezării, în dreptul careului 20 a fost deschisă o mică suprafață de 4 × 6 m (Sp. 1), în jumătatea nordică a *tell*-ului (Pl. I/2). Ceea ce s-a păstrat din stratigrafia așezării, cca. 0,40 m grosime, a fost subdivizat în două niveluri, reprezentate de locuințe incendiate, suprapuse parțial, situație sesizată în suprafața deschisă[3].

Din documentația de șantier s-a păstrat un scurt raport tehnic[4], iar în colecțiile Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească" din Târgoviște există câteva fotografii, precum și materiale arheologice, majoritatea fragmente ceramice, dar și greutăți de lut, utilaj litic cioplit și șlefuit, depozitate în 40 de cutii de lemn (Pl. I/ 4-5).

[1] Ilie 2020.
[2] Gioglovan 1976, p. 51.
[3] Gioglovan 1976, p. 51.
[4] Gioglovan 1976.

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

Majoritatea materialelor recuperate, conform marcajului existent, sunt din mica secțiune deschisă (Sp. 1), de la adâncimile 0,25-0,40 m, ceea ce înseamnă că provin din primul nivel de locuire, dintr-o locuință incendiată, după cum sugerează fragmentele ceramice arse la roșu-cărămiziu sau care prezintă urme de vitrificare. Din această locuință se menționează că ar fi fost surprinși pereții de pe laturile de E și N[5].

Din punct de vedere al încadrării cronologice, ambele niveluri cercetate în situl de la Moara din Groapă au fost atribuite etapei B1 a culturii Gumelnița[6], dar considerăm că încadrarea este eronată. Analiza lotului ceramic din acest sit[7], care a relevat utilizarea grafitului pe un număr mare de vase ceramice, precum și formele reconstituite, sugerează că, foarte probabil, cel puțin locuința din primul nivel de locuire aparține etapei A2 a culturii Gumelnița.

Descrierea piesei

Vasul cel mai spectaculos al lotului provenind din acest sit este o strachină de dimensiuni medii, cu o înălțime de 11 cm, un diametru de 37 cm la gură și de 7 cm la bază, cu buză scurtă, ușor profilată la interior, corp tronconic, bază rotundă, ușor scobită, cu urme de la o unealtă cu care s-a îndepărtat lut, posibil rezultatul finisării după o uscare parțială a vasului (Pl. II).

Considerăm că se păstrează cca. 60-70% din recipient, părți importante din bază, corp și buză, suficient, pentru a putea reconstitui forma și decorul, în ciuda unor ușoare deformări cauzate de incendiul pe care l-a suferit construcția în care a fost descoperit.

Majoritatea fragmentelor sunt marcate Moara din Groapă, com. Corbii Mari, Sp I, Niv I/1, -0,40.

Vasul este realizat din pastă fină, foarte bine omogenizată, deși conține nisip cu granulație ce poate ajunge până la 2 mm. Este lustruit la interior, iar la exterior prezintă un decor complex, din punct de vedere al asocierii de motive și tehnici de realizare (Pl. II/4).

Considerăm că decorul reprezintă o suprapunere de motive. Descompus, de la buză spre fund, acesta este constituit de o succesiune de patru bastonașe cu capătul spre buza vasului, rezervate prin lustruire din pasta vasului, separate de interspațiul zgâriat prin linii adânc incizate, subliniate de linii albe pictate. În această zonă superioară a vasului sunt reprezentate și arce de cerc rezervate, afrontate, care dublează capătul bastonului. Pe restul corpului este desfășurată o variantă de tetraskelion, realizată din patru benzi, dintre care prima bandă face corp comun cu bastonul, iar următoarele trei sunt segmentate de o alternanță de spații lustruite și hașurate, cele hașurate fiind delimitate cu pigment alb. Această subliniere cu alb duce la perceperea/crearea unui decor rombic, perpendicular pe tetraskelion. În centrul acestei desfășurări, spre baza vasului se formează un romb cruțat.

Pe baza plată a vasului, un rotund circumscris decorului rombic, se află pictat, cu pastă de culoare albă, un semn-simbol. Simbolul este realizat din duplicarea unui semn asemănător unui steag, între cele două semne aflându-se două puncte așezate unul deasupra celuilalt (Pl. II/3).

---

[5] Gioglovan 1976, p. 52-3.
[6] Gioglovan 1976, p. 52.
[7] Ilie 2020.

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

Unele fragmente prezintă depuneri de săruri persistente, de pe altele pictura s-a șters, păstrându-se foarte puțin din liniile adânc incizate, iar alte fragmente prezintă degradări accentuate, specifice fragmentelor ceramice rulate. Vasul păstrează urmele unei restaurări parțiale.

Despre decorul strachinii

Pentru a înțelege importanța acestui recipient ne propunem să analizăm pe de-o parte decorul, iar pe de altă parte tipurile de suport pe care sunt prezente semne și simboluri în cadrul mai larg al mediului cultural de proveniență, cel al culturii Gumelnița.

Din punct de vedere al decorului, cea mai apropiată analogie este platoul pictat cu aur din mormântul M 4 de la Varna[8] (Pl. III/1). În acest caz, pictura cu aur acoperă interspațiul și permite o mai bună reliefare a motivelor, jucând același rol pe care îl deține culoarea albă în cazul vasului de la Moara din Groapă. O replică fidelă a decorului în aur o regăsim pe suprafața interioară a unei farfurii tot din necropola de la Varna[9], unde locul aurului este luat de grafit.

Acest tip de decor, întâlnit atât în necropola de la Varna, cât și în așezarea de la Tangâru[10] (Pl. III/2-3) este o variație a aceleiași teme prezente pe vasul de la Moara din Groapă sau platoul pictat cu praf de aur din necropola de la Varna, dar, în aceste ultime cazuri, rolul pigmentului alb sau al prafului de aur este preluat de grafit.

Pentru arealul Gumelnița–Karanovo VI sunt publicate și alte vase, în cele mai multe cazuri, strachini ce prezintă însă pictură pe suprafața interioară și capace, și unde asocierea motivelor baston și tablă de șah/romburi se prezintă în diverse stadii de stilizare (Pl. III/4-5).

Pe o altă serie de vase sunt reprezentate motivele bastonului și tetraskelionul, până la sublimarea acestuia din urmă (Pl. III/7-9), alteori este redat doar tetraskelionul, după cum sunt o serie de vase pe care sunt prezente ceea ce considerăm a fi motivele de bază: bastonul și seria de patru benzi, ca în cazul strachinilor de la Cernavodă și Mechkur.

Acest demers de descompunere a decorului sugerează clar că în cazul strachinii de la Moara din Groapă putem vorbi de o suprapunere de motive decorative: benzile ce formează tetraskelionul, decorul rombic și bastoanele.

În ceea ce privește semnul aflat la exterior, pe baza vasului de la Moara din Groapă, constatăm faptul că, în cultura Gumelnița, cele mai multe semne, deseori incizate, alteori aplicate în tehnica basoreliefului, au ca suport predilect greutățile de lut sau, mai rar, pereții și fundul vaselor, deși în culturile neo-eneolitice semnele și simbolurile sunt redate pe o gamă largă de obiecte[11].

De cele mai multe ori, semnele din cultura Gumelnița redau schematic figuri antropomorfe (Pl. IV; Pl. VI/1), temă centrală în majoritatea culturilor neo-eneolitice central și est–europene[12]. De asemenea, sunt greutăți din lut pe care sunt prezente o serie de alte semne, care ar putea simboliza doar părți ale corpului uman (Pl. V; Pl. VI/2-3), principiul

[8] Voinea 2005, pl. 79/2.
[9] Voinea 2005, pl. 59/5.
[10] Voinea 2005, pl. 59/1.
[11] Maxim *et alii* 2009; Becker, Dębiec 2014; Lazarovici, Lazarovici 2016.
[12] Nițu 1968; Andreescu 2002, p. 72-78; Boghian 2012; Țerna 2007.

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

pars pro toto fiind regăsit în plastica minoră, unde întâlnim modelări ale piciorului[13], ale palmei[14] sau ale capului[15]. O varietate mai mare de înțelesuri este însă de luat în considerație, având în vedere, de exemplu, greutatea de lut descoperită la Tangâru[16] (Pl. VI/4) sau plachetele și pintaderele din arealul sud-dunăren al culturii Gumelnița – Karanovo VI, interpretate ca notații calendaristice, unități de măsură sau ofrande[17].

Pintaderele[18] sunt o altă serie de obiecte pe care sunt prezente simboluri. Indiferent de rolul jucat de aceste piese, o parte sunt utilizate pentru a transmite mesaje, deși, în spațiul nord-dunărean al culturii Gumelnița nu sunt prea multe variații decorative, predominând spirala[19] (Pl. VI/5-7).

De asemenea, o altă paletă de simboluri sunt reprezentate pe vase, prin pictare sau/și scrijelire (Pl. VII). A fost identificată o gamă largă de motive a căror asociere constituie un cod și o manieră de redare a unor concepții despre lumea înconjurătoare: punctul, linia, motive unghiulare, în „Y", triunghiul, frunza, pătratul și rombul, motivele cruciforme, bastonul, în „S", spirala, semicercul, cercul, semiluna, palmeta și trefla, organizate cu precădere în vârtejuri, cercuri concentrice, cruci, mandale, tri- și tetraskelion[20].

Această trecere în revistă a semnelor și simbolurilor din spațiul nord dunărean al culturii Gumelnița sugerează că semnul de pe strachina de la Moara din Groapă este, deocamdată, unic, atât prin maniera de realizare - pictarea cu alb, cât și simbolul în sine.

Ceramica - suport de transmitere a simbolurilor

Rolurile sociale și de comunicare pe care anumite decoruri, culori și simboluri le conferă unor vase, altele decât vasele antropomorfe, zoomorfe, mixte, vasele-altar, sau machete de sanctuare a căror relevanță este pusă în legătură cu practicarea unor culte[21], în ciuda dificultăților descifrării simbolisticii asociate unora sau altora din motive, considerăm a fi evidente.

Vasul prezentat, atât prin simbolul pictat pe bază, cât și prin decor, include redarea și transmiterea vizuală a unei povești complexe. Aceasta presupune consacrarea vasului, și poate a conținutului, în anumite circumstanțe, când acesta este manipulat, ridicat pentru a fi vizibil simbolul, și pentru a i se permite să își producă efectele, dar credem că și decorația exterioară exprimă o serie de mesaje, poate legate de funcția rituală a recipientului. Acest lucru dovedește încă o dată rolul pe care ceramica o deține în preistorie, de mediu prin intermediul căruia se transmit mesaje, cu ajutorul căruia se manipulează realități și substanțe.

De asemenea, trebuie subliniată importanța pe care prezența unui ansamblu ceramic pictat o are în identificarea locurilor de cult, dacă acceptăm ideea că aceste comunități practicau anumite ritualuri în case comunitare și la nivel familial[22].

---

[13] Ștefan 2010; Becker 2011, p. 290-291.
[14] Andreescu 2002, pl. 61/7; Frînculeasa, 2006: Pl. 1/1-2; Lazarovici, Lazarovici, 2007, p. 146, fig. Vc 90.
[15] Andreescu 2002, pl. 56/1; pl. 58; pl.59 pl. 60/2-3; pl. 61/5; Andreescu, Popa 2003, p.63, fig. 6.
[16] Merlini 2011, p. 323-325.
[17] Lazarovici, Lazarovici 2011, p. 199-201; Haarmann 2017, p. 165-173.
[18] Budja 2011, p. 75-76.
[19] Paveleț, Grigoraș 2006; Ștefan 2009; Becker 2011; Schuster 2015.
[20] Voinea 2005, p. 55-60; Petrova 2004; Petrova 2007; Popova 2014; Petrova 2015.
[21] Andreescu 2002, p. 72-78; Ilie 2015, p. 83-93; Morintz 2004; Naumov 2013; Voinea 2005, p. 63-72.
[22] Ilie 2015, p. 116-126.

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

Concluzii

Vasul poate fi considerat unul dintre cele mai valoroase artefacte descoperite în cultura Gumelnița, cu toate că este fragmentar și chiar deformat în urma arderii casei în care a fost descoperit. Deși culoarea nu este folosită atât de frecvent în decorul ceramicii Gumelnița precum este utilizată în cultura Cucuteni, în cazul acestui recipient pigmentul de culoare albă este întrebuințat pentru a suprapune mai multe teme decorative, poate pentru a intensifica importanța unei teme în defavoarea alteia. Cele mai apropiate analogii – vasul pictat cu praf de aur din necropola de la Varna, precum și strachinile decorate cu grafit – sugerează, pe de-o parte importanța decorului acestui vas, dar și faptul că, cel puțin în anumite condiții, albul este interschimbabil cu praful de aur, iar în cazul utilizării grafitului, cu însăși fondul cromatic reprezentat de peretele vasului.

Practica incizării pe fundul recipientelor ceramice sau pe alte obiecte din lut a diferite simboluri, cu precădere antropomorfe, există în cultura Gumelnița, dar utilizarea pigmentului alb pentru redarea semnelor este, din ceea ce cunoaștem până acum, un *unicum*. Semnele în sine care constituie simbolul, dar și simbolul nu ne sunt cunoscute a fi fost utilizate în culturile danubiene.

Artefactul este tipic culturii Gumelnița, dar prezintă multe elemente de noutate și stă mărturie a puterii de inovație a acestor comunități care, uneori, par încremenite într-o hieratică a gesturilor din plastica minoră și a temelor decorative prezente pe ceramică produsă de diferitele comunități gumelnițene.

Bibliografie / Bibliography

Andreescu 2002: R.R. Andreescu, *Plastica antropomorfă gumelniţeană. Analiză primară*, București, Muzeul Naţional de Istorie a României, 2002.

Andreescu, Popa 2003: R.R. Andreescu, T. Popa, *Sultana –Malu Roșu. Catalog selectiv*, CA, XII, 2003, p. 59-87.

Becker 2011: V. Becker, *Chalcolithic clay stamps from Bulgaria*, Studia Praehistorica, 14, 2011, p. 283-302.

Becker, Dębiec 2014: V. Becker, M Dębiec, *Figural representations from the eastern border of the Linear Pottery Culture*, în C.E. Ursu, S. Țerna (eds.), Anthropomorphism and symbolic behaviour in the Neolithic and Copper Age communities of South Eastern Europe, Suceava, 2014, p. 73-89.

Berciu 1961: D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961.

Boghian 2012: D.D. Boghian, *Unele considerații asupra vaselor cucuteniene antropomorfe și antropomorfizate*, ArhMold, XXXVI, 2012, p. 107-136.

Budja 2004: M. Budja, *The transition to farming and the "revolution" of symbols in the Balkans. From ornament to entoptic and external symbolic storage*, Documenta Praehistorica, XXXI, 2004, p. 59-81.

Frînculeasa 2006: A. Frînculeasa, *Fragmente ceramice decorate antropomorf descoperite în așezarea eneolitică de la Mălăieștii de Jos, județul Prahova*, Argesis. Studii și Comunicări, 2006, p. 31-40.

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

Gioglovan 1976: R. Gioglovan, *Raport preliminar de cercetare arheologică la Moara din Groapă, jud. Dîmbovița (1976). Intervenție de salvare*, Valahica, 8, 1976, p. 49-54.
Haarmann 2017: H. Haarmann, *Enigma civilizației Danubiene. Descoperirea celei mai vechi culturi de rang înalt în Europa*, Iași, 2017.
Hansen 2018: S. Hansen, *Pietrele, Rumänien. Reparierte Tongefäße in der kuperzeitlichen Siedlung Pietrele (4600 -4300 v. Chr.). Ergebnisse der Arbeiten der Jahre bis 2017*, The e-Annual Report 2018 of Deutsches Archäologisches Institut, 1, 2018.
Hansen *et alii* 2009: S. Hansen, M. Toderaș, A. Reingruber, N. Becker, I. Gatsov, M. Kay, P. Nedelcheva, M. Prange, A. Röpke, J. Wunderlich,`*Pietrele. Der Kupperzeitliche Siedlung "Măgura Gorgana" und sein Umfeld. Bericht über die Ausgrabunge und geomorphologishen Untersuchung im Sommer 2008,* Eurasia Antiqua, 15, 2009, p. 15-66.
Hansen *et alii* 2010: S. Hansen, M. Toderaș, A. Reingruber, I. Gatsov, M. Kay, P. Nedelcheva, D. Nowacki, J. Wahl, J. Wunderlich, *Pietrele, Măgura Gorgana. Bericht über die Ausgrabungen und geomorphologischen Untersuchungen im Sommer 2009*, Eurasia Antiqua, 16, 2010, p. 43-96.
Harțuche 2002: N. Harțuche, *Complexul arheologic Brăilița*, Bibliotheca Thracologica, XXXV, 2002.
Ilie 2015: A. Ilie, *Antropologia spațiului domestic la comunitățile Gumelnița de la nord de Dunăre*, Târgoviște, 2015.
Ilie 2020: A. Ilie, *Notes about prehistoric clay objects and the symbolism of colors*, în C.-E. Ursu, A. Poruciuc, C.-M. Lazarovici (eds.), *Symbolism and signs through millennia. Ethnoreligion Series IV*, Suceava, 2020, in press.
Lazarovici, Lazarovici 2007: C. M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România*, vol. 2, Iași, 2007.
Lazarovici, Lazarovici 2011: Gh. Lazarovici, M.C. Lazarovici, *The role of the tablets*, în Gh. Lazarovici, C.M. Lazarovici, M. Merlini (eds.) Tărtăria and the sacred tablets, Cluj-Napoca, 2011, p. 162-208.
Lazarovici, Lazarovici 2016: C.M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Bucrania – Symbol and Sign. Monumental bucrania. Part I*, în C.E. Ursu, A. Poruciuc, C.M. Lazarovici (eds.), Between earth and heaven. Symbol and signs: paper presented at the international symposium "From symbol to signs", Suceava, Romania, 11-13 Sept. 2010, 2016, p. 127-277.
Marinescu-Bîlcu 2007: S. Marinescu-Bîlcu, *„Greutăţi" decorate din aria Gumelnița*, SP, 4, 2007, p. 87-103.
Marinescu-Bîlcu *et alii* 1997: S. Marinescu-Bîlcu, D. Popovici, G. Trohani, R. Andreescu, A. Bălășescu, A.C. Bălteanu, B. Bem, C. Gàl, C. Haită, E. Kessler, D. Moise, V. Radu, M. Tomescu, M. Venczel, F. Vlad, V. Voinea, *Archaeological researches at Borduşani-Popină (Ialomița county) preliminary report 1993-1994*, CA, X, 1997, p. 17-144.
Maxim *et alii* 2009: Z. Maxim, Gh. Lazarovici, M. Lazarovici, M. Merlini, *Images from the Exbition and the Catalog of Signs*, în Z. Maxim, J. Marler, V. Crișan (eds.), *The Danube Script in light of the Turdaș and Tărtăria discoveries*, Cluj Napoca, 2009, p. 133 - subsequent.
Merlini 2011: M. Merlini, *The esoteric message on the disck-shaped tablet*, în Gh. Lazarovici, C.M. Lazarovici, M. Merlini (eds.) *Tărtăria and the sacred tablets*, Cluj-Napoca, 2011, p. 314-325.

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

Morintz 2004: A. Morintz, *Some remarks about the conection between housmodels and real houses in Romanian neolithic*, Prinos lui P. Diaconu la 80 de ani, Brăila-Călăraşi, 2004, p. 77-96.
Naumov 2013: G. Naumov, *Embodied Houses: The Social and Symbolic Agency of Neolithic Architecture in the Republic of Macedonia*, în D. Hofmann, J. Smyth (eds.), Tracking the Neolithic House in Europe, One World Archaeology, DOI 10.1007/978-1-4614-5289-8_4, Springer Science+Business Media New York, 2013, p. 65-94.
Nițu 1968: A. Nițu, *Reprezentări umane pe ceramica Criș și liniar din Moldova*, SCIVA, 19 (3), 1968, p. 387-393.
Paveleț, Grigoraș 2006: E. Paveleț, L., Grigoraș, *Catalogul pintaderelor din colecția de arheologie a Muzeului Județean Buzău*, Mousaios, IX, 2006, p. 35-47.
Petrova 2004: V. Petrova, *The ceramic assemblage of the late Chalcolitihic Karanovo VI Cuture, phase III*, în V. Nikolov, K. Băčvarov, P. Kalchev (eds.) Prehistoric Thrace, Sofia-Stara Zagora, 2004, p. 425-432.
Petrova 2007: V. Petrova, *Ceramic assemblage of the late chalcolithic Karanovo VI Culture in Thrace: phases I and II*, Acta Terre Septemcastrensis, VI, 2007, p. 53-72.
Popova 2014: M. Popova, *Ornamental composition on the graphite-painted late Eneolithic pottery from Northeastern Bulgaria (Results from a study on the ceramics from Tell Rousse, Radingrad, Kodjadermen and Smyadovo)* (in Bulgarian), în Annual of the National Archaeological Museum, In memoriam Lilyana Pernicheva-Perets, 12, 2014, p. 215-223.
Popova 2015: M. Popova, *Ornament Patterns in the Graphite-Painted Pottery of the Kodjadermen-Gumelniţa-Karanovo VI Culture*. PhD thesis summary. Sofia, 2015. (in Bulgarian).
Schuster 2015: C. Schuster, *„Pintaderele" decorate cu spirală din eneoliticul românesc*, Arheovest. Interdisciplinaritate în Archeologie și Istorie, III (1), 2015, p. 135-172.
Ștefan 2009: E.C. Ștefan, *A few remarks oncerning the clay stamps – seals from the Gumelnița culture*, SP, 6, 2009, p. 149-163.
Ștefan 2010: E.C. Ștefan, *New data concerning the reprezentation of human foot in the Gumelnița culture*, SP, 7, 2010, p. 125-135.
Țerna 2007: S. Țerna, *Considerații preliminare privind evoluția decorului pictat de pe ceramica culturii Cucuteni-Tripolie*, Peuce, N.S., V, 2007, p. 33-42.
Voinea 2005: V. Voinea, C*eramica complexului cultural Gumelnița – Karanovo VI. Fazele A1 și A2*, Constanța, 2005.

Lista ilustrațiilor / List of illustrations

Planșa I. 1. Localizarea sitului pe o hartă a siturilor gumelnițene cunoscute pe teritoriul județului Dâmbovița (autor B. Ilie); 2-3. Fotografii asupra sitului din timpul săpăturilor preventive (după R. Gioglovan, 1978) și dinspre V (după A. Ilie, 2011); 4-5. Fotografii din timpul studiului colecției de ceramică din situl Moara din Groapă (după A. Ilie, 2018).

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

Plate I. 1. Location of Moara din Groapă site shown on Dâmbovița County map of Gumelnița sites (by B. Ilie); 2-3. Photographs of the excavated trenches (after R. Gioglovan, 1978) and the site view, facing East (after A, Ilie, 2011); 4-5. Photographs from the study of the Moara din Groapă ceramic collection (after A. Ilie, 2018).

Planșa II. Strachină cu simboluri pictate cu alb din situl Moara din Groapă – fotografii (1-2), detaliu simbolului pictat la baza vasului (3), desen al decorului exterior (4) și profilul vasului (5) (fotografii A. Ilie).

Plate II. Moara din Groapă. Votive bowl - photographs (1-2), detail of the symbol painted on the dish base (3), drawing of the exterior decoration (4) and section of the vessel (5) (photos by A. Ilie).

Planșa III. Platou pictat cu praf de aur din Mormântul nr. 4 din cimitirul de la Varna (1) (după Voinea 2005, pl. 79/2); Vase pictate cu grafit de la Varna și Tangâru (2-3) (după Voinea 2005, pl. 59/5,1) și vase cu variante ale decorului cu bastoane și romburi de la Gumelnița, Cernavodă și Plovdiv (4-6) (după Voinea 2005, Pl. 55/1-2; Pl. 93/6); Tema bastoanelor și tetraskelionului până la sublimarea ultimului motiv pe vase de la Brăilița (7) (după Harțuche 2002, Pl. 41/1), Sultana (8) (după Andreescu, Popa, Pl. 19,18), Mechkur (9) (după Voinea 2005, Pl. 55/4).

Plate III. Gold powder painted dish found at Varna cemetery (Grave 4) (1) (after Voinea 2005, pl. 79/2); Graphite painted vessels from Varna and Tangâru (2-3) (after Voinea 2005, pl. 59/5, 1), and variation of decorative themes with canes and lozenges: Gumelnița, Cernavodă and Plovdiv, (4-6) (after Voinea 2005, Pl. 55/1-2; Pl. 93/6); Theme of the canes and tetraskelion until the sublimation of the last motif: Brăilița (7) (after Harțuche 2002, Pl. 41/1), Sultana (8) (after Andreescu, Popa 2003, Pl. 19, 18), Mechkur (9) (after Voinea 2005, Pl. 55/4).

Planșa IV. Reprezentări antropomorfe feminine pe greutăți de lut de la Căscioarele Ostrovel (1, 2), Calomfirești (3), Karanovo (4-5) (după Marinescu-Bîlcu 2007) și pe fragmente ceramice de la Căscioarele Ostrovel (6) (după Marinescu-Bîlcu 2007, pl. 2/1), Ciolănești din Deal (7) (după Andreescu, 2002, pl. 70/7), Pietrele (8) (după Hansen et al. 2009, abb. 41), Vitănești (9-11) și Gumelnița (10) (după Andreescu 2002, pl. 60).

Plate IV. Female representations on clay weight looms from Căscioarele Ostrovel (1, 2), Calomfirești (3), Karanovo (4-5) (after Marinescu-Bîlcu 2007) and on potsherds from Căscioarele Ostrovel (6) (after Marinescu-Bîlcu 2007, pl. 2/1), Ciolănești din Deal (7) (after Andreescu 2002, pl.70/7) Pietrele (8) (after Hansen et al. 2009, abb. 41), Vitănești (9, 11) and Gumelnița (10) (after Andreescu 2002, pl. 60).

Planșa V. Semne incizate pe greutăți de lut descoperite la Căscioarele Ostrovel (1, 3-6, 13-14), Calomfirești (2, 7, 9, 10), Bucșani (8) și Vitănești (11-12) (după Marinescu-Bîlcu 2007).

Plate V. Incised signs on clay weight looms found at Căscioarele Ostrovel (1, 3-6, 13-14), Calomfirești (2, 7, 9, 10), Bucșani (8), and Vitănești (11-12) (after Marinescu-Bîlcu 2007).

Planșa VI. Semne incizate pe greutăți de lut descoperite la Vitănești (1-4) (după Marinescu Bîlcu 2007, Pl. 7/1-2; pl. 8/5; pl. 6/5) și Tangîru (5) (după Berciu 1961, fig 240/1), precum și pintadere descoperite la Sokol (6), Căscioarele Ostrovel (7), Cunești (8) (după Ștefan 2009, Pl. 1/1c; 3c, Pl. III/4).

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

Plate VI. Incised signs on clay weight looms found at Vitănești (1-4) (after Marinescu Bîlcu 2007, Pl. 7/1-2; pl. 8/5; pl. 6/5), and Tangâru (5) (after Berciu 1961, fig 240/1) and pintaderas found at Sokol (6), Căscioarele Ostrovel (7), and Cunești (8) (after Ștefan 2009, Pl. 1/1c; 3c, Pl. III/4).

Planșa VII. Motive simbolice pe vase descoperite la Tangâru (1) (după Berciu 1961, 261/4; 204/2), Medgidia (2) (după Voinea 2005, pl. 58/1), Pietrele (3-4) (după Hansen et al. 2010, abb. 38; după Hansen 2018, Pl. 8), Bordușani (5) (după Marinescu Bîlcu et al. 1997, pl. 34) și Sultana (6) (după Andreescu and Popa 2003, pl. I/5).

Plate VII. Symbolic motifs on vessels found at Tangâru (1) (after Berciu 1961, 261/4; 204/2), Medgidia (2) (after Voinea 2005, pl. 58/1), Pietrele (3-4) (after Hansen et al. 2010, abb. 38; after Hansen 2018, Pl. 8), or Bordușani (5) (after Marinescu Bîlcu et al. 1997, pl. 34) and Sultana (6) (after Andreescu and Popa 2003, pl. I/5).

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

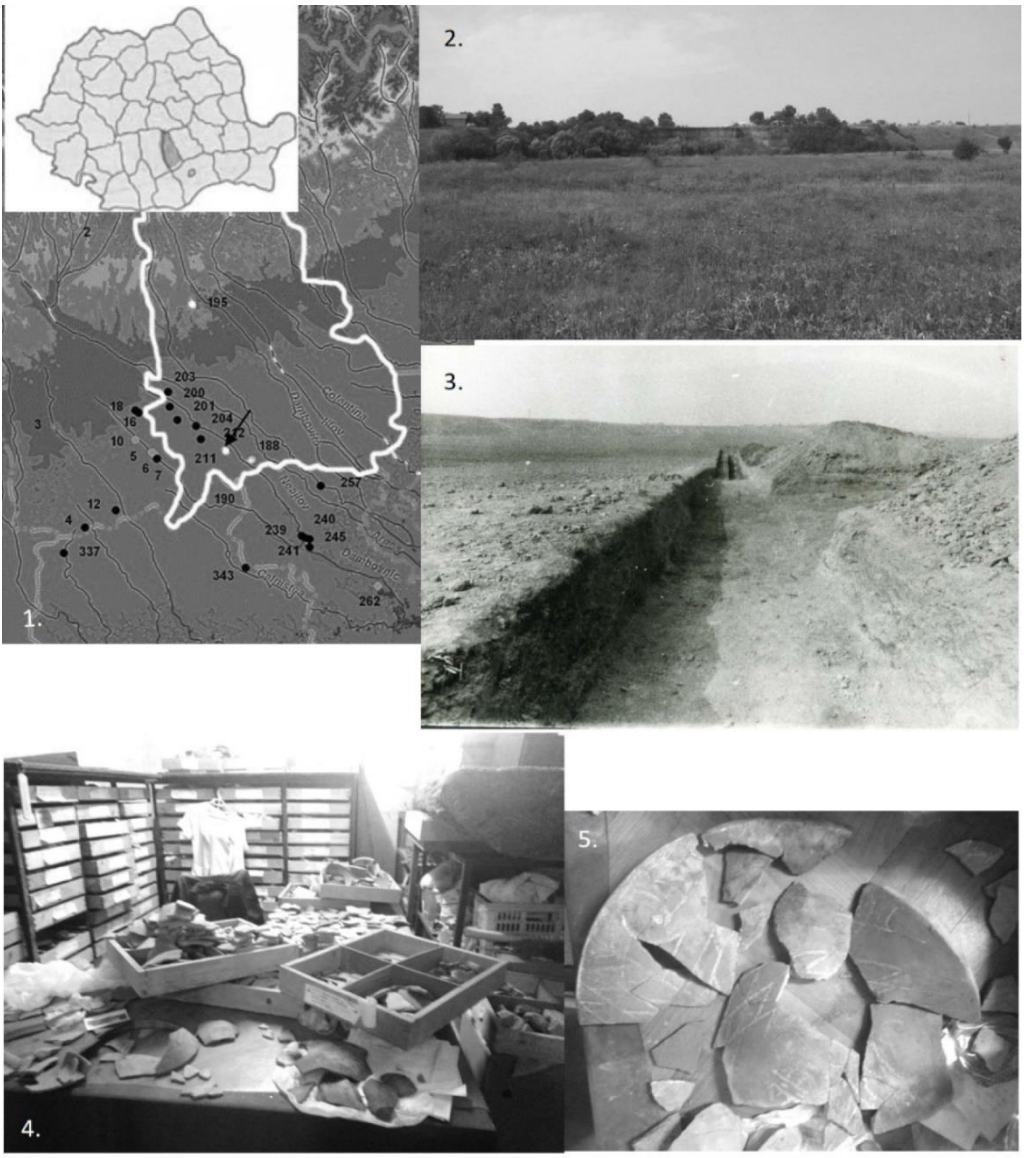

Planșa I. 1. Localizarea sitului pe o hartă a siturilor gumelnițene cunoscute pe teritoriul județului Dâmbovița (autor B. Ilie); 2-3. Fotografii asupra sitului din timpul săpăturilor preventive (după R. Gioglovan, 1978) și dinspre V (după A. Ilie, 2011); 4-5. Fotografii din timpul studiului colecției de ceramică din situl Moara din Groapă (după A. Ilie, 2018).

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

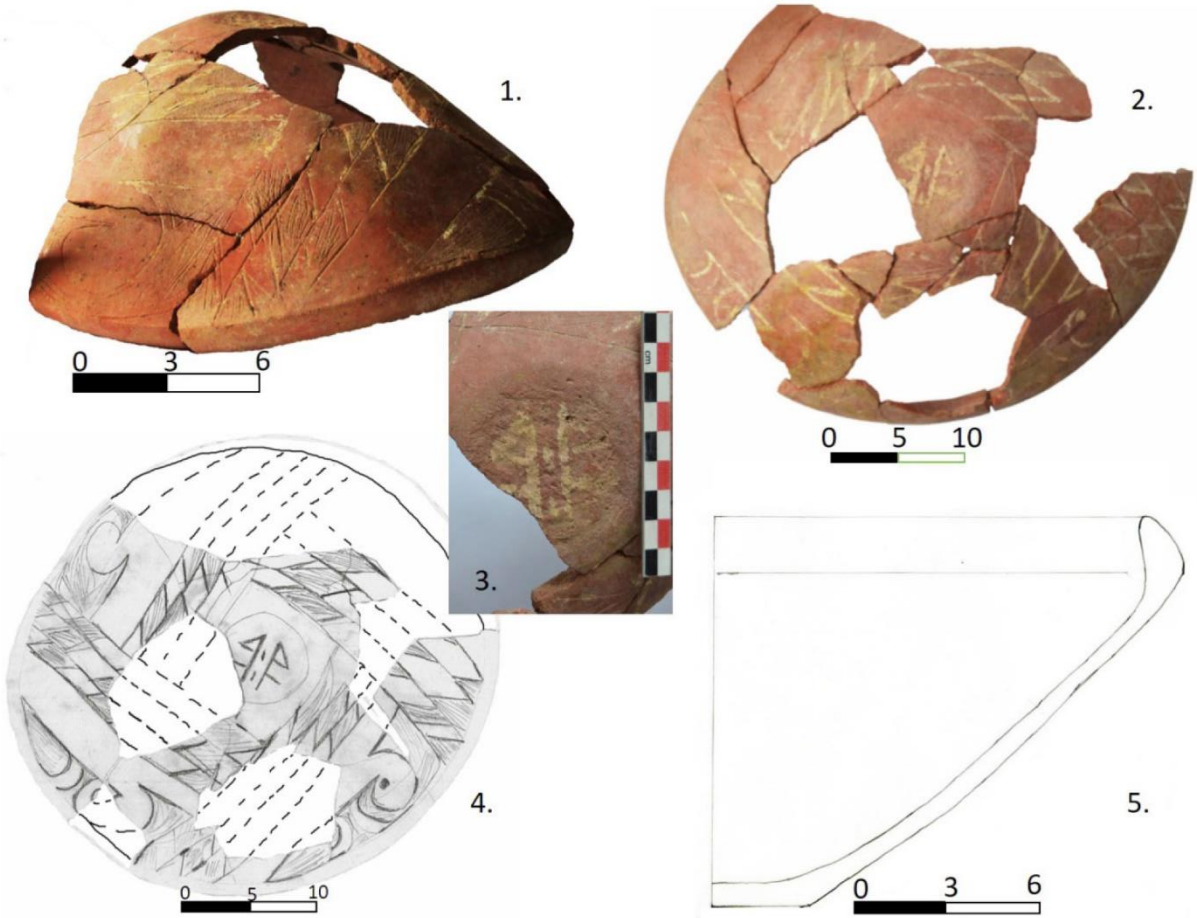

Planșa II. Strachină cu simboluri pictate cu alb din situl Moara din Groapă – fotografii (1-2), detaliu simbolului pictat la baza vasului (3), desen al decorului exterior (4) și profilul vasului (5) (fotografii A. Ilie).

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

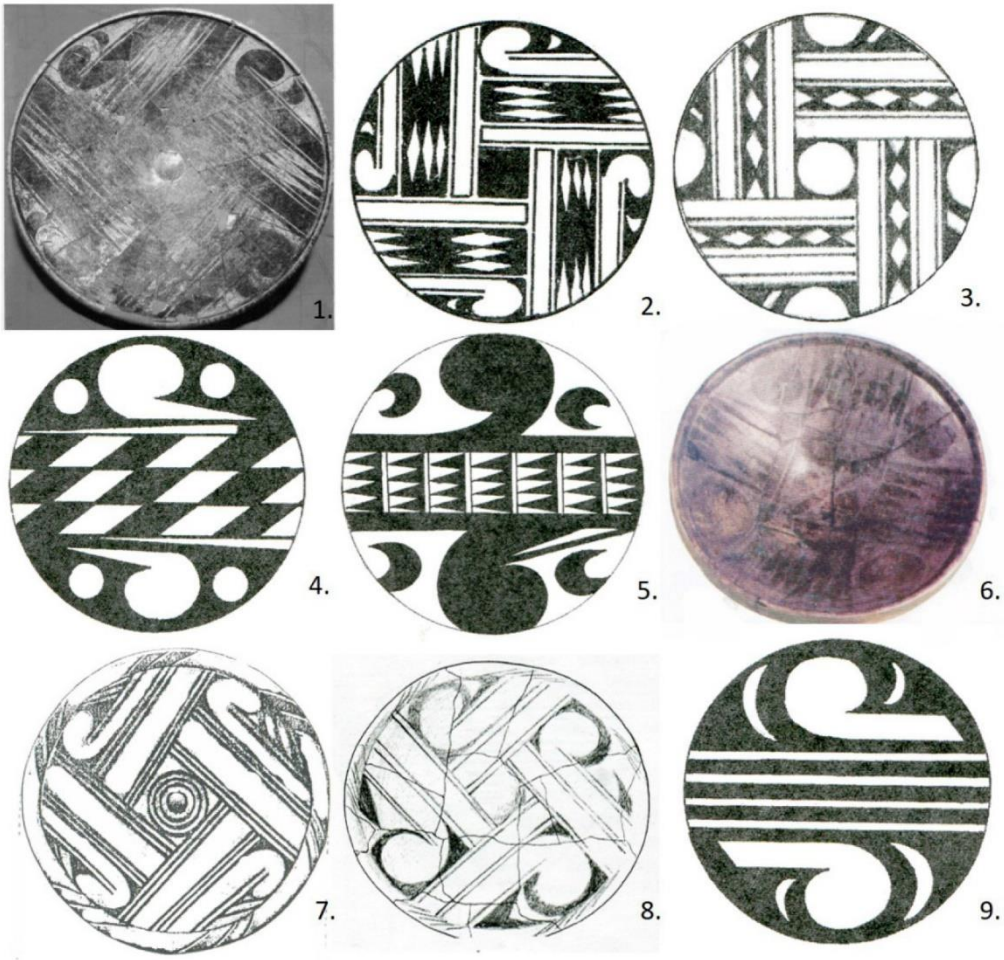

Planșa III. Platou pictat cu praf de aur din Mormântul nr. 4 din cimitirul de la Varna (1) (după Voinea 2005, pl. 79/2); Vase pictate cu grafit de la Varna și Tangâru (2-3) (după Voinea 2005, pl. 59/5,1) și vase cu variante ale decorului cu bastoane și romburi de la Gumelnița, Cernavodă și Plovdiv (4-6) (după Voinea 2005, Pl. 55/1-2; Pl. 93/6); Tema bastoanelor și tetraskelionului până la sublimararea ultimului motiv pe vase de la Brăilița (7) (după Harțuche 002, Pl. 41/1), Sultana (8) (după Andreescu, Popa, Pl. 19,18), Mechkur (9) (după Voinea 2005, Pl. 55/4).

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

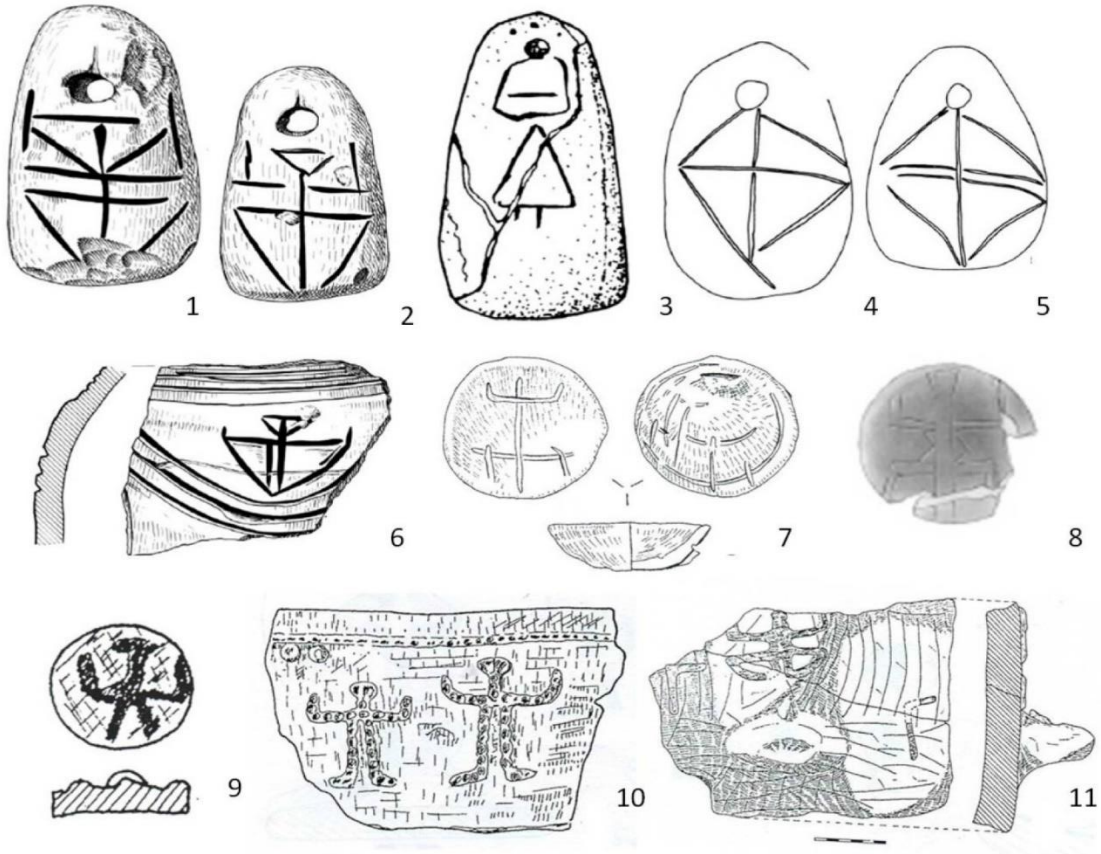

Planșa IV. Reprezentări antropomorfe feminine pe greutăți de lut de la Căscioarele Ostrovel (1, 2), Calomfirești (3), Karanovo (4-5) (după Marinescu-Bîlcu 2007) și pe fragmente ceramice de la Căscioarele Ostrovel (6) (după Marinescu-Bîlcu 2007, pl. 2/1), Ciolănești din Deal (7) (după Andreescu, 2002, pl. 70/7), Pietrele (8) (după Hansen et al. 2009, abb. 41), Vitănești (9-11) și Gumelnița (10) (după Andreescu 2002, pl. 60).

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

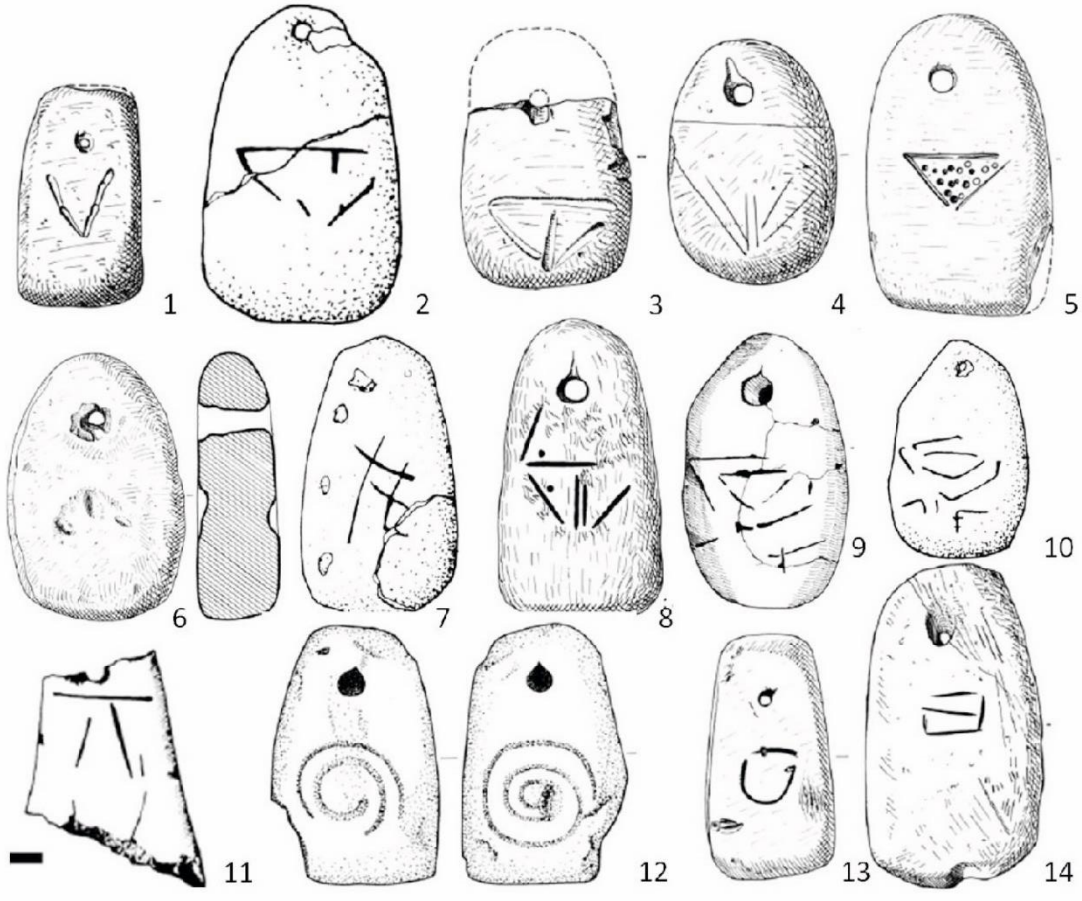

Planșa V. Semne incizate pe greutăți de lut descoperite la Căscioarele Ostrovel (1, 3-6, 13-14), Calomfirești (2, 7, 9, 10), Bucșani (8) și Vitănești (11-12) (după Marinescu-Bîlcu 2007).

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

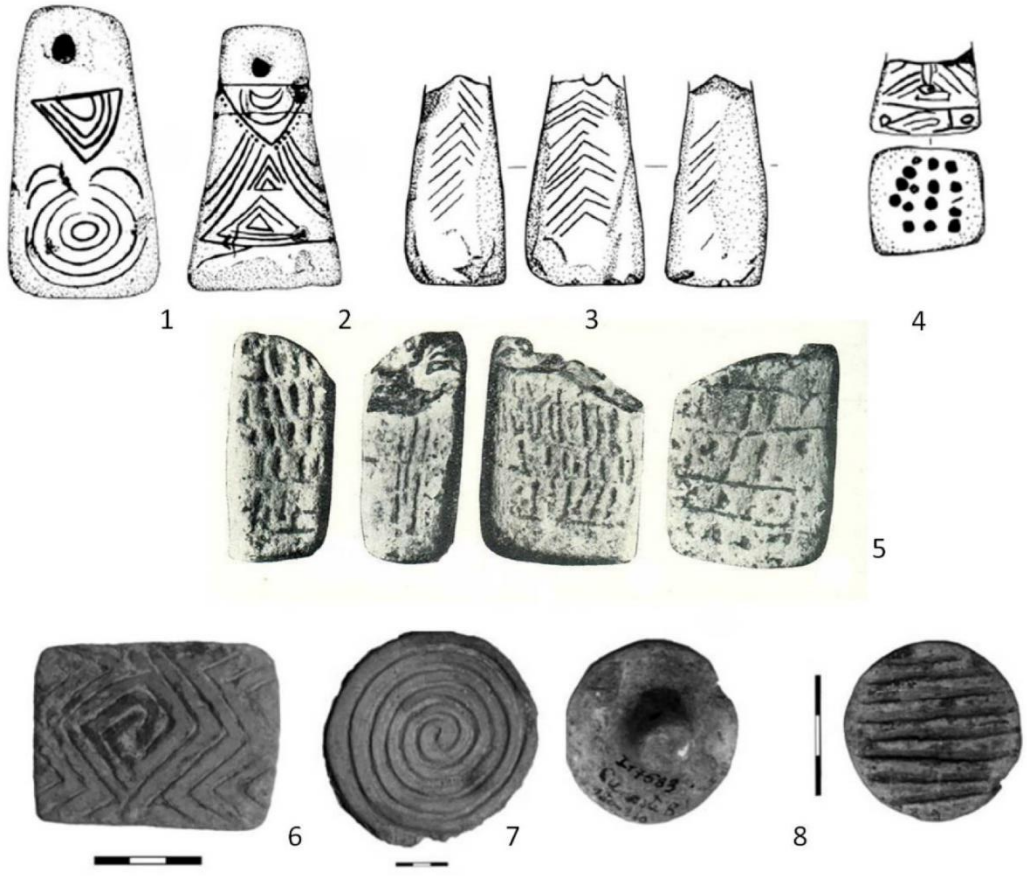

Planșa VI. Semne incizate pe greutăți de lut descoperite la Vitănești (1-4) (după Marinescu-Bîlcu 2007, Pl. 7/1-2; pl. 8/5; pl. 6/5) și Tangîru (5) (după Berciu 1961, fig 240/1), precum și pintadere descoperite la Sokol (6), Căscioarel Ostrovel (7), Cunești (8) (după Ștefan 2009, Pl. 1/1c; 3c, Pl. III/4).

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro

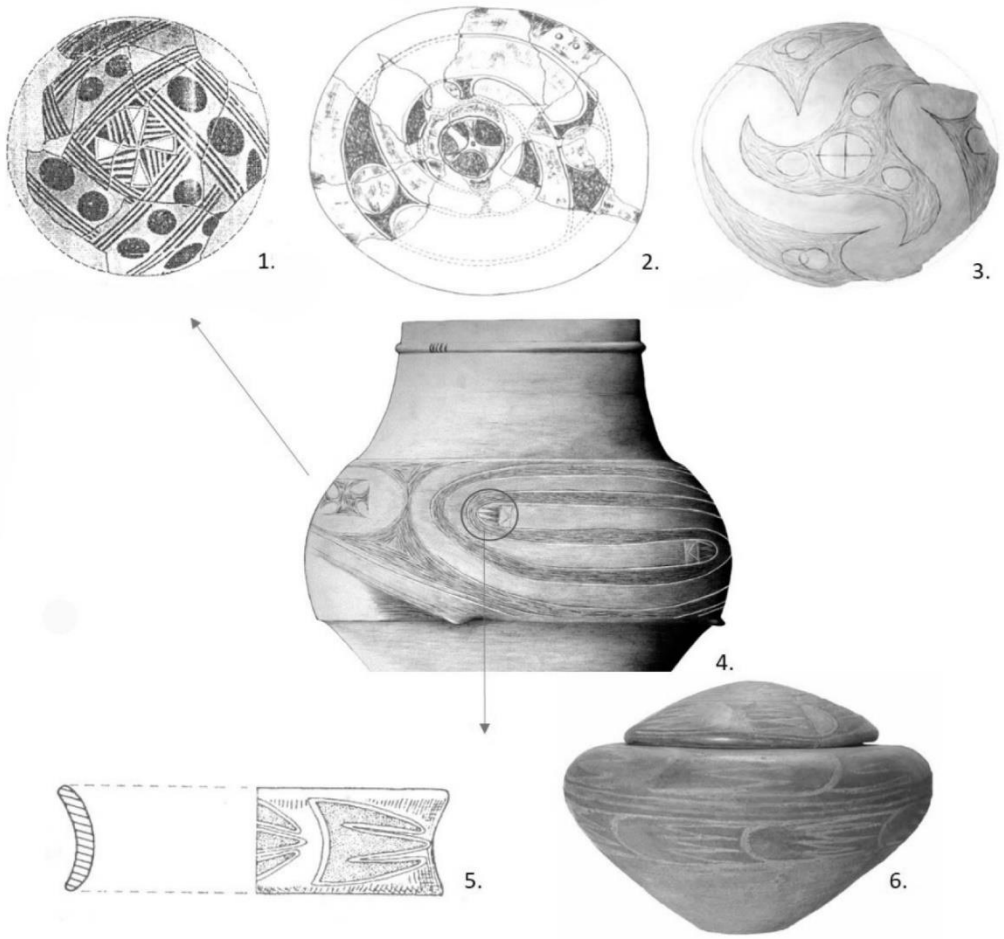

Planșa VII. Motive simbolice pe vase descoperite la Tangâru (1) (după Berciu 1961, 261/4; 204/2), Medgidia (2) (după Voinea 2005, pl. 58/1), Pietrele (3-4) (după Hansen et al. 2010, abb. 38; după Hansen 2018, Pl. 8), Borduşani (5) (după Marinescu Bîlcu et al. 1997, pl. 34) şi Sultana (6) (după Andreescu and Popa 2003, pl. I/5).

http://rcanarhiva.muzeulbucurestiului.ro / https://biblioteca-digitala.ro